

MOGYORÓSI ZSOLT

A vívás mint testgyakorlat és vívőkönyvszerző 19. századi mesterek nevelési gondolatai

Tanulmányomban felvázolom a vívásnak mint testgyakorlatnak a helyét a nevelésről való gondolkodásban, majd a reformkortól a Magyar Vívó Szövetség megalakulásáig (1914) tartó időszakból a sportként intézményesülő vívásban megjelenő nevelési gondolatokat interpretálok magyar nyelvű vívőkönyvek szövegkorpuszai alapján.

Testi nevelés, testgyakorlat, vívás

A testi nevelés a nevelés klasszikus területeként a különböző pedagógiatörténeti korszakok bemutatásában a neveléstörténeti áttekintések szerves részét képezi. Az adott korszakban és az adott társadalmi státuszhoz tartozó nevelés részeként a testi nevelés területének tárgyalása során a különböző testgyakorlatok számbavételével is gyakorta találkozunk. Szerepel például a vívás a középkori lovagi nevelésben a lovaglás, úszás, nyilazás és vadászat mellett, a konstruált hét lovagi készség fontos összetevőjeként. (Pukánszky, 2002, p. 56.) Vagy látjuk az újkori nevelés történetében Miltonnál, az ideális nevelést alkotó *gyakorlatok* egyik elemeként a katonai mozdulatok és a birkózás mellett. (Fináczy, 1927, p. 23.) A filantropistáknál a 18. század végén a munka és játéktevékenység rendszerben megjelenő kategóriáin túl a testgyakorlatok alkotják a testi nevelés fő tevékenységcsoportjait. A testgyakorlatok között Villaume és Basedow is számításba veszi a vívást, ami a dessauai intézet időbeosztásában is szerepel. (Frank, 1922, p. 45–47.) A testi neveléssel nevelőik erőssé, ügyessé, edzetté akarták tenni növendékeiket, és edzésüket szolgálták a hideg időben hordott vékonyabb ruházat, a kemény ágy, a hideg vízben történő fürdés és az olyan testgyakorlatok, mint az úszás, evezés, lovaglás, vívás, céllövészet. (Pukánszky, 2002, p. 123.) Kétségtelenül a filantropinumban rendkívüli jelentőségű a testi nevelés, melynek oktatásában a Comenius, Locke, Wolff és Rousseau által képviselt elméleti megközelítések gyakorlatba történő átültetését vehet-

jük szemügyre, amit kezdetben a hagyományos lovagi készségekhez, például a vívásához és lovagláshoz kapcsolnak. (Virág, 2018, p. 27.) Magyarországon a filantropizmus hatása a testi nevelésről való gondolkodásban jelen van a főúri magánnevelésben, kimutathatóan a főúri nevelési utasításokban, amelyek a sport és testgyakorlás fontosságára hívják föl a figyelmet, illetve a főúri magánnevelők tevékenységében a külföldön végzett tanulmányok és pedagógiai munka révén megszerzett tapasztalatok alkalmazásán keresztül. A filantropisták tevékenységének magyarországi hatásait látjuk konkrétan a testi nevelés terén, kivált a tornát és az úszást érintően, Egger Vilmos, Csillag Károly, Clair Ignác munkásságában. (Virág, 2018, p. 30.; Virág, 2020, p. 67.) Clair Ignácról tudjuk, hogy tornatanárként olyan gyakorlatokkal és eszközökkel dolgozik, mint a filantropisták, ám vívómesterként vívásra is oktatja a fiútanítványokat saját tornaiskolájában. Clair Ignác iskolájáról a Honművész többször is hírt ad, és innen tudható az, hogy a mester „bajvívást” oktat.

Clair Ignác ur gymnastikai intézete. Mult évi 52. dik számunkban figyelemzettük már a' budapesti szülőket ama hasznos intézetre, mellyel felsőbb engedelemmel Clair úr a' Therézia külváros síputszájában 344-ik szám alatti háznak kertjében felállított, hol mind fiú-mind leány-gyermekek külön külön napokon igen kedvező sikerrel 's egészségökre nézve nagy haszonnal tanulhatják a' mindenféle testi mozgásokat, 's erőgyakorlásokat. A' ferde nővésnek itt igen célirányos testi mozgások által juthatnak egyenes tartáshoz. Újólaj ajáljuk tehát e' hasznos intézetet a' közönség figyelmébe. E' gyakorlásokban a' nőszemélyek hétfőn, szerdán 's pénteken – többi napokon a' fiúk vesznek részt esti 6–8 óra között. A' testi gyakorlásokkal egybekötethetik a' bajvívás is, nielnyek Clair ur hasonlag mestere, hónaponként fizetendő 4 pengő ftért – bajvívás nélkül csupán a' gymnastikai tanításért 3 ft. 12 kr. fizettetik ezüstben. Néző vendégeket a' tanító ur mindenkor szívesen lát. (Honművész, 1835, 56. p. 444–445)

A bajvívás mint fogalomhasználat erősen a párbajban történő vívásra utal, jóllehet a vívás sportjellege a 19. század elején a sportokat támogató korszaklemnek és az arisztokraták anyagi támogatásának köszönhetően megerősödik, és növekszik a polgári származású növendékek száma a korszakban létrehozott vívóintézetekben. Történetileg elsőként 1824-ben Wesselényi Miklós és Bölöni Farkas Sándor támogatásával megalakult a „Kolozsvári Viadal Iskola” mint nyilvános vívóiskola, melynek mestere Gaetano Biasini volt. (Szikora, 2013, p. 7.) Biasini ezt megelőzően már 1818-tól működtette magán-vívóiskoláját a városban, amelyet arisztokraták látogattak csak, ám a nyilvános intézmény mint a

város első szervezett sportintézménye már a tehetősebb nem arisztokrata ifjak számára is nyitva állt. 1834-ben Bölöni javaslatára a viadaliskola részvénytársasággá alakult, követve a pesti vívóintézet példáját, és így lehetővé vált, hogy a 26 arisztokrata részvényes részvényvásárlásából befolyt összeg kamataiból felszerelést vásároljanak, és támogassanak szegény sorsú ifjakat ösztöndíjjal, hogy azok ingyen vívni tanulhassanak. (Killyéni, 2009, p. 15–16.) Az 1825-ben létrejött Pesti Nemzeti Vivoda alapításának kezdeményezője, egyben első elnöke Keglevich István gróf volt. Az alapító főnemesek között itt is látjuk Weselényi nevét, aki később a nemzeti vívóintézetben elnöki feladatokat is ellát. Az egyesületként működő vívóiskola nyilvános, autonóm, független és legitim szervezet. (Priszlinger, 2009, p. 140.) Vagyis kiemelhetjük, hogy a hatalomtól és hadseregtől független törvényes működésű, a polgárság számára nyitott, saját belső szabályzattal rendelkező sportszervezetként is tekinthetünk a már említett két vívóintézetre, melyek példaként szolgálnak a harmincas években alakuló további intézményeknek. A nyilvános jelleg és a tanulmányok anyagi támogatása kétségtelenül növelte a vívás népszerűségét, de a trendteremtő reformkori elit mellett az értelmiség trendkövető és véleményformáló szerepe és magatartása jelentős hatást generálhatott. Szikora hangsúlyozza, hogy a „Pesti Nemzeti Vivoda” komoly népszerűségnek örvendett a fiatal értelmiségiek körében. Elismert mesterei között Chappon Lajos, Friedrich Ferenc és Clair Ignác nevével találkozunk. (Szikora, 2013, p. 7.) Lukács amellet érvel, hogy a vívás egyre szélesebb körű elérhetőségével együtt népszerűsége is növekedett, amit az 1830-as években megjelent első Magyarországon írt és kiadott vívókönyvek, Chappon Lajos Teoretisch-praktische Anleitung zur Fecht-Kunst című, 1839-ben megjelent német nyelvű kiadványa és Domján János Chappon Lajos könyve után néhány hónappal megjelenő *Ví-tan* című műve bizonyítanak. Utóbbival kapcsolatban lényegesnek tekinti, hogy az első magyar nyelven íródott vívószakkönyvet szerzője Torontál vármegye vívóintézetének címezi, amely egyike lehetett a kolozsvári és pesti vívóintézetek mintájára alapítottaknak. A mintakövető intézmények közé sorolja a szerző a győri, pozsonyi és kassai vívóiskolákat. (Lukács, 2019, p. 15.)

Vívókönyvek, kontextusok, kutatás

A vívástanulás és vívásoktatás céltartományai a sportként intézményesülő vívás korszakában a kiadásra került vívókönyvek szövegei alapján is bemutatathatók, ámde nyilvánvalóan bőségesen rendelkezésre állnak másodlagos források is. A *Ví-tan* jelentősége a vívásrekonstrukció szempontjain túlmenően a vívás-

tanulás céljainak számbavétele. Lukács hangsúlyozza, hogy Domjárnál a vívás hazafias jellegű szükséges alpműveltség, háborúban alkalmazható a haza védelmére, továbbá hogy a vívás oktatásának célja összetettebb, a vívás egyszerre testgyakorlás, jellemfejlesztés és a lovagias párbajok eszköze. (Lukács, 2019, p. 15.) A magyar nyelvű vívókönyvek, melyeket Domján munkája után a század második felében, illetve a millenniumot követően jelentetnek meg, szintén a korabeli vívás és a vívásoktatás dokumentumai. A mesterek műveikkel saját – nem egyszer több évtizedes – tapasztalataikra építve írnak a helyes vívástanulás és vívásoktatás céljáról, miéértjéről, hogyanjáról, a fegyverek és vívótechnikák sajátosságairól. A szerzők között van, aki hangsúlyosan foglalkozik a párbajvívás sajátosságaival is. A párbaj a korszakban együtt él a vívással, mely utóbbiban az ellenfél szimbolikus legyőzése a cél. Sokszor azonban a vívósport termei adnak helyet az egyébként törvénytelen párbajoknak, melyekben a férfibecsület megvédése a legfontosabb célkitűzés, akár végzetes következmények árán is. (Hadas, 2003, p. 95–97.) A vívókönyvek szerzői hosszasan nem foglalkoznak a vívás céljával, és nem merülnek el a nevelési gondolatok megfogalmazásában sem. Fő mondanivalójuk a vívásoktatás köré szerveződik, ezen keresztül viszont szükségképpen fogalmaznak meg nevelési gondolatokat.

A szövegkutatás fő célkitűzése, hogy a vívókönyvek mint primer források elemzésével feltérképezhető legyen a sportként intézményesülő vívásban megjelenő nevelési gondolatok köre. A fő kutatási kérdések arra irányulnak, hogy a kiválasztott szerzők *minek tekintik a vívást, és mit hangsúlyoznak a vívással kapcsolatban, továbbá milyen nevelési értékeket fogalmaznak meg, és mit tartanak a vívás specifikus nevelőerejének*. A kutatás tárgya tehát a vívókönyvszerzők nevelésre vonatkoztatható interpretációinak bemutatása, eszközként pedig az eredeti kontextust figyelembe vevő szövegelemzés kerül alkalmazásra. A négy vizsgált vívókönyv szerzői Domján János, Sztrakay Norbert, Sebetic Rajmund és Arlow Gusztáv mesterek. A könyvek kiválasztását az indokolja, hogy négy sajátos – nevelési szempontok szerint is érdekes –, vívásra irányuló látásmódot ismerhetünk meg a szövegek tanulmányozása révén. Jelentős leegyszerűsítéssel élve polgárosuló nemzeti, magyar katonai, magyar nőnevelést szolgáló, eredményes magyar vívóversenysportot megjelenítő látásmódokat. Domján könyve az első magyar nyelvű munka abból a korszakból, amikor a vívás reformkori sportjellege kialakult, katonai jelentősége a harctereken még vitathatatlan. A hetvenes évektől Sebetic Rajmund a magyar katonai vívásoktatás képviselőjeként írja meg a több kiadást is megért munkáját, hangsúlyozottan a magyar kardvívás, azaz a magyar kardvívó stílus képviselőjeként. Sztrakay Norbert ugyancsak a magyar stílust oktatja, és a versenysportjelleg megerősödésének idején korát megelőzően képviseli a vívás oktatásának fontosságát a nők szá-

mára. Egyedülálló vívókönyve ebben a témában íródott *A magyar kardvívás mint női testgyakorlat* címmel. Lovag Arlow Gusztáv okleveles katonai vívó- és tornatanító, a millenniumi vívóversenyből levont tanulságokat követően – miszerint az olasz kardvívó iskola felülmúlta a magyar iskolát – itáliai tanulmányokat folytatott. Ott megszerzett tapasztalatai alapján és immáron az olasz iskola okleveles vívómestereként munkájában szintézist teremt a magyar és az olasz kardvívó iskola között. A szövegek vizsgálatának újszerűsége reményeink szerint abban áll, hogy közelebb kerülünk a vívósportban képviselt nevelési nézetek, elgondolások történeti dimenzióinak feltárásához.

Szövegekorpuszok kiválasztása, kategóriák

A négy vizsgálatra kiválasztott vívókönyv nevelési elgondolások szempontjából lényeges és a vizsgálatunk fókuszába állított részeit többnyire a munkák bevezetői vagy előszóként jelzett fejezetei tartalmazzák. A vívókönyvek a vívásoktatás kvázi szakdidaktikai módszereit, folyamatát és alkalmazott munkaformáit (egyéni és csoportos oktatás) többé-kevésbé tárgyalják a vívásoktatás tematikus rendszerét bemutató bőségebb tartalmi fejezetekben. Az azokban kifejtett tartalom sportszakmai, szakdidaktikai elemzése vagy vívásrekonstrukciós szempontú vizsgálata nem tárgya a szövegek jelen vizsgálatának. Ugyancsak nem kerül bemutatásra a vívásoktatás kapcsán megfogalmazott általános didaktikai témákhoz fűződő gondolatok köre, melyekkel másik írásunkban foglalkozunk.

Domján János *Ví-tan* című munkájának törzsszövege a 9. oldaltól a 46. oldalig olvasható. Az *Előszó* és a *Tudnivaló* című fejezetek hat oldal terjedelmet tesznek ki a műben. Sebetic Rajmund *A kard-vívás* című könyvének harmadik kiadása 1904-ben jött ki a nyomdából. A munka tartalmazza az első kiadásához tartozó előszót két oldal terjedelemben 1877-ből, továbbá az 1885-ben a második kiadáshoz írt előszót egy oldal terjedelemben, valamint két oldal terjedelemben az 1903 áprilisában írt előszót. Négy oldalt tesz ki az *Útmutatás a vívómesterek számára* című fejezet. Végeredményben Sebetic ábrákkal együtt 120 oldalnyi törzsszövegéből kilenc oldal került kiválasztásra. Sztrakay Norbert könyve nem klasszikus vívókönyv, hanem a szerző előszóiban írt meghatározása szerint is röpirat a magyar kardvívásnak mint a testi nevelés fontos és lényeges tényezőjének női testgyakorlatként való alkalmazhatósága mellett. (Sztrakay, 1895, p. 5.) Vívókönyvként történő besorolása a vívásoktatást érintő tartalmak és az egyes technikákat bemutató képanyag miatt lehetséges. A vizsgálat fókusza szempontjából a mintegy három oldalt kitevő *Előszó*, továbbá a harmadik és a negyedik fejezet tanulmányozása lényeges, vagyis *A vívás és torna* címet

viselő ötoldalyi, illetve *A magyar kardvívás mint női testgyakorlat* című hét oldal terjedelmű fejezetek. Lovag Arlow Gusztáv *A kardvívás* című könyve 1902-ben került kiadásra. Az *Előszó* és a *Bevezetés* című fejezetek szövege alkotja a vizsgálat tárgyát. A kötet struktúrájában ez a rész oldalszámozásában is elkülönül a munka további két fő egységétől. Utóbbiak a 3. oldaltól a 237. oldalig kerülnek kifejtésre. A vizsgálatunk szempontjából lényeges bevezető fejezetek római számokkal jelölten a XI–XXII. oldalakat ölelik föl. Összességében a fentiek szerinti kiválasztást követve a négy szerző negyvenegy oldalnyi szövegét vizsgáljuk a kutatási kérdésekre irányulóan. A relatíve kis terjedelem, illetve a nyelvi sajátosságok nem indokolják szövegelemző szoftver használatát.

Első kutatási kérdésünk – *minek tekintik a vívást, és mit hangsúlyoznak az-
zal kapcsolatban* – a vívás mint tevékenység értelmezéséhez kötődik. Pedagógiai megközelítésben nem kérdés, hogy a korszakban a testi nevelés és ezen belül a testgyakorlatok részét képezi a vívás, még ha az iskolapedagógiában, a katonai nevelés intézményeit nem számítva, a tornával ellentétben nem nyert teret. A vizsgált szövegekben többnyire a vívás értelmezése nem szisztematikus és részletező, azonban kategóriába sorolással és a tevékenység metaforákkal történő leírásával számos helyen találkozunk. A metaforák egy csoportja a vívást a művészetekhez kapcsolja, és esztétikai minőséggel is felruhazza. Az idézett szövegrészek elemző narratívájaként mondható, hogy a mesterek szerinti egyéni megközelítések szintézise alapján a vívás nemcsak a kardforgatás művészete, hanem szépművészet is egyben, ami sportként és bajvívásként is megmutatja a szépséget. És ha már szépművészet, akkor a vívás maga a férfitest mozgásának a költészete.

A vívás mint művészet

„A kardvívás a kard forgatásának művészete.” (Arlow, 1902, p. XIII.)

„Nagy szerepet játszott a vívás művészete régi idő óta a harcias nemzetek történetében.” (Sebetic, 1904, p. 7.)

„A' vívás a' szépművészetekhez tartozik. A' szépművészetek ezek: Színészet festészet, szobrászat, metszés, költészet, hangászat, és a' testgyakorlatok.” (Domján, 1839, p. 13.)

A vívás mint szépség

Ha éles karddal áll a küzdő küzdő ellen, nemes és szép a gondolat, a látvány, hogy két férfi egy szál acélra bízta életét, melyet gyakorlott, ügyes keze forgat, bátor, hidegen gondolkodó lelke kormányoz; ha pedig tompa karddal állanak a vívók a porondon, a legszebb sportot látjuk, mely a férfierő, ügyesség és kiképzett lélek legideálisabb megnyilatkozása.” (Arlow, 1902, XVI–XVII.)

„Amint a tánc a női test mozgásának költészete : úgy a vívás a férfié. (Nagy Béla dr., idézi Arlow 1902, XVII.)

A kategorizálás és a metaforák másik csoportja testgyakorlatként, sportként, illetve fegyvergyakorlatként jeleníti meg a vívást. Unikális a kardvívás női testgyakorlatként való tárgyalása, illetve magának a sporttevékenységnek a szervezése a hölgyek részére abban az időben, amikor a vívás az úri emberek sportja, és csak az ifjak intézményes nevelésében játszik szerepet. Jól felismerhető annak hangsúlyozása, hogy a legnemesebb testgyakorlatként és sportként ismert vívás a szellemi működést és a testi ügyességet összekapcsolja.

A vívás mint testgyakorlat

„A’ testgyakorlás öt részre oszlik, 1ső és legnemesebb része a’ Vívás. 2dik a’ lovaglás. 3dik az uszás. 4dik a’ táncz. 5dik a’ gymnastica.” (Domján, 1839, p. 14.)

„Mindenesetre legjelentékenyebb s legelterjedtebb a kardvívás, melyet a változó korszakok fejlettebb eszméi sem tudtak leszorítani a közhasználat teréről; mert hiszen úgy ismertetik az, mint a legnemesebb, a legférfiasabb s leglovagiasabb test- és fegyvergyakorlat.” (Sebetic, 1904, p. 7.)

Azt pedig egyáltalán megérteni nem tudom, – hogy a testi nevelés irányadó körei, – a melyek különben a testgyakorlás tekintetében oly nagy buzgalmat és tevékenységet fejtenek ki a torna iránt, – annyira megtudtak feledkezni a vívásról, – erről az egészséges és testedző gyakorlatról, a testi nevelésnek oly lényeges és fontos tényezőjéről: – hogy annak nemcsak fejlesztése- s művelésének előmozdítására, – de a női testgyakorlás tekintetében való alkalmazása iránt mindez ideig még csak kísérletképen sem tettek semmit és hogy az egész nagy hölgyközönséget még ma is minden testgyakorlás nélkül oly mostohán hagyják! (Sztrakay, 1895, p. 30–31.)

A kardvívás mint női testgyakorlat

Nőtanítványaim az alapállástól kezdve minden gyakorlatot ép a testgyakorlás helyes szempontjából nemcsak a jobb, – de fölváltva egyúttal a bal kézzel is oly pontossággal végezték, – a hogy azt még eddig egy vívómester sem mutat-
ta be. Ezenkívül bemutatták még a testgyakorlásra nézve oly jótékony hatású
buzogánygyakorlatokat is, a melyek – szerintem – még a kardvívásra nézve is
sokkal célszerűbbek és szükségesebbek, mert a csuklót is mozgékonyná és
erősebbé teszik, mint az a bálványozott, ok- és cél nélküli törvívás! (Sztrakay,
1895, p. 25.)

„Hogy a magyar kardvívást, mint egészséges testedzőgyakorlást, mint kel-
lemesen szórakoztató sportot, az előkelő magyar hölgyközönség előtt minél
előbb megismertessem, s minél könnyebben hozzáférhetővé tegyem: ezentul
állandóan külön női vivó-tanfolyamot tartok.” (Sztrakay, 1895, p. 27.)

A vívás mint sport

„[...] a sport egy neme, de mégis lényegesen különbözik a többi sport-ágaktól.
Egyben sincs a lélek, az ész, a tudás annyira igénybe véve, egyben sem kapcso-
lódik oly szorosan össze a szellemi működés a test ügyességével.” (Arlow, 1902,
XVI.)

Azért mondják a vívást nemes sportnak, vagy nemes mesterségnek is, mivel
az emberi lény legnemesebb sajátosságával, a szellemi működés tevékenységé-
vel is foglalkozik, s így a vívás nemcsak a test, de egyúttal a szellem gymnasz-
tikája is egyszersmind, míg a torna pusztán csak a testi szervezet izomzatára
hat anélkül, hogy a szellemi működés közvetítésére, a szellemi tevékenység
közreműködésére is szüksége volna hozzá. (Sztrakay, 1895, p. 18.)

A fentebb bemutatott metaforákon túlmutatóan a vívókönyvszerző meste-
rek rávilágítanak a vívás közvetlen céljára és hasznára is, ami ugyancsak árul-
kodik a vívásról való gondolkodásukról és a vívás lehetséges specifikus nevelési
funkcióiról, valamint közvetetten nevelési értékeiről. Ha megnézzük a lentebb
idézett szövegrészeket, akkor a vívás nevelési funkciójának leírását tudjuk meg-
adni, amit elemző narratívaként a citációk után fejtünk ki bővebben.

A vívás célja és haszna

„A vívás célja az, hogy életünket és testi épségünket ellenünk egyenlő fegyverrel törő ellenfél ellen megvédelmezzük. E védelem pedig nemcsak azáltal történik, hogy ellenfelünk ellenünk intézett támadásait elhárítjuk, hanem azáltal, hogy őt harcképtelenné teszszük, mert csak így tehetjük reánk nézve ártalmatlanná.” (Arlow, 1902, XV.)

„A fegyverforgatás a derék hazafinak, ki kedves hazájának minduntalan és mindenben szolgálni kész, elkerülhetetlen. Kitudja, mikor ülhet külső vagy belső ellenség nyakunkra, s mi akkor gyáván rabjául essünk az ellenségnek?” (Domján, 1839, p. 11.)

Katonai szempontból tekintve pedig a vívást, – a harczosnak kétszeresen érdekében áll, hogy a vívásban való képzettségét a művészet magaslatára emelje s az ez által nyújtott előnyöket a maga részére biztosítsa; mert ha a rendszeres hadviselés nem szükségeli is oly gyakran a kézifegyver használatát, mégis a katona többször ki lehet téve oly megtámadásnak, a melynek visszatörlesztésére csakis kézifegyverével rendelkezhetik s így ez eszköz kellő használatában okvetlenül gyakorlottnak kelle lennie. (Sebetic, 1904, p. 7.)

Hasznai felől szólanom felette sokat lehetne, Ki nem látja által világosan, hogy a tökéletesülő embernek nem elég csak a lelkét és eszét képezni; hanem hogy e' kettő akadály nélkül haladhasson kitűzött nagyobb célok elé; szükséges teljesen kiképzett, nem könnyen fáradó és sokat tűrő testtel bírnia. Mi adhatja pedig ezt meg mint a' vívásbani gyakorlottság? (Domján, 1839, p. 9.)

„Fontos eszköz a vívás különösen az ifúság kiképzésére. Egyetlen sport-ág sem fejleszti ki az ifjú testét és lelkét oly egyenletesen.” (Arlow, 1902, XXII.)

Annyi bizonyos, hogy minél elterjedtebb, s minél népszerűbb lesz ugyanis a vívás az intelligens uri nők között: – annál kevésbé fog majd imponálni a vívással való henczegés! És így minél enyészőbb lesz a párbajhősök nimbusa: annál hamarabb fogja majd elveszíteni a – párbajmánia is ingerét: – és így, a mit a párbajjelles mozgalom kérvényekkel és petíciókkal még mind ez ideig elérni nem tudott: az a magyar vívónőknek valószínűleg sokkal hamarabb és könnyebben sikerülhet! (Sztrakay, 1895, p. 31.)

A vívás célját és hasznát illetően a következő funkciókat azonosítjuk narratívánkban az egyes szövegrészek elemzése alapján: *önvédelmi, honvédelmi, katonai kézfegyver-használati, harmonikus személyiségfejlesztési, nevelési eszköz*, valamint *párbajmánia ellen ható és nőnevelési funkciók*. A funkciók természetesen elméleti konstrukciók, azon alapulnak, hogy egyrészt célként, illetve haszonként az eredeti szöveg szerint mit társítanak a mesterek a víváshoz, másrészt azon a feltételezésen, hogy a vívás nyilvános és autonóm szervezett tevékenységként a saját működésével valamilyen szerepet betölt, és valamilyen hatásokat generál a társadalmi környezetben és az egyén szintjén. Azaz az intézményesülő vívósport társadalmi intézményként egyéni és közösségi szükségletek és igények kielégítését szolgálja, elősegítve az egyének társadalmi-közösségi integrációját. Az első három fentebb felsorolt funkció különösebb értelmezést nem kíván. A *harmonikus személyiségfejlesztési* funkció a test fejlesztésén keresztül a lélek és az értelem képzésére irányuló működésmód, amely egyenletességet biztosít a személyiségfejlődésben. Ezen egyenletesség által a Domján által kárhozottatott egyoldalúsága – értelem-központúsága – a személyiségnek elkerülhető. A test és lélek egyenletes fejlesztését megvalósító és az ifjúság kiképzésére alkalmazott eszköz a vívás Arlow szerint, ami pedagógiai értelemben nevelési eszközként vehető számításba. Pedagógiai megközelítésben ugyanis nevelési eszközként a növendékek fő tevékenységi formái (játék, tanulás, sport, munka stb.) jelennek meg, és Arlownál nem kétséges a vívás mint sport kategorizálása. A *nevelési funkció* nemcsak Arlownál, hanem a nőnevelés kontextusában Sztrakaynál is jelentkezik, aki még a párbajmánia ellen ható tényezőnek is gondolja a női vívás elterjedését. Ez utóbbi feltételezett funkció igazolása nehéz feladat volna, mert a férfibecsület és a női nemnek való imponálás szándéka között kellene erőteljes kapcsolatot találni, továbbá arra is kitérni, hogy a női versenyzők olimpiai részvételétől kezdődően, azaz amikor már a nők körében is elterjedt a vívás mint versenysport gyakorlása, még jócskán bonyolítottak párbajokat a férfibecsület védelmére itthon és külföldön egyaránt. A vívás funkcióleírásaival közvetlenül a vívás közösségi és individuális hasznosságáról, valamint közvetetten nevelési értékeiről kapunk képet. Vagyis második kutatási kérdésünkre – *milyen nevelési értékeket fogalmazznak meg, és mit tartanak a vívás specifikus nevelőerejének* – részben válaszolni tudtunk.

Második kutatási kérdésünkre közvetlen válaszokat adnak a lentebb idézett és kategorizált szövegrészek. Ezek szólnak a vívás specifikus nevelőerejéről, azaz nevelési hatásairól és eredményeiről, egyúttal a nevelési értékekről, melyek elérését a vívás mint nevelési tevékenység megcélozza a vívói személyiségfejlesztésben.

Nevelési hatások, nevelési értékek

A férfiaság kezdetének túlcsapongó ereje, mely gyakran idegrontó élvezetek, vagy kevésbé szép erőnyilvánulásokban keres magának alkalmat a kitörésre, a vívóteremben a szorgalmas tanulás és a nemes vetélkedés főforrása lesz. [...] A vívónak minden helyzetet gyorsan kell megítélnie és még gyorsabban kell elhatározásra jutnia, így a vívás élesíti a látást és emeli az elhatározó képességet. A vívó a veszélyben meg fogja tartani hidegvérét és képes lesz a váratlan körülményeket saját hasznára kiaknázni. Az akarat tetterővé lesz nála. A vívás bátorságot ad a bátortalannak, megneemesíti bátorságát annak, aki azelőtt is bátor volt. Az igazi vívó nem fél a veszélytől, de nem is keresi azt, tartózkodik a túlhajtásoktól és a veszély ok nélküli hajhászásától. [...] Mérséklet és nyugodtság a magatartásban, elhatározottság és gyorsaság a cselekvésben, bátorság és hidegvér, a vívó fellépésére reányomják a lovagiasság és nemesség bélyegét. (Arlow, 1902, XXII.)

„(...) de erőt, bátorságot, hajlékonyságot kellemes testtartást egészséget vidámságot csak a vívás adhat, innét felette hasznos és szükséges.” (Domján, 1839, p. 11.)

„A kardvívás erősíti és edzi a testet; az ifjúban férfias szellemet, nemes büszkeséget, méltóságos önértzetet s öntudatos bátorságot ébreszt; továbbá szoktatja hidegvérű és józan magatartásra, a veszélyben is lélekjelenlétének fentartására.” (Sebetic, 1904, p. 7.)

Elemzésünk alapján elmondható, hogy a vívás a mesterek szerint a testi és a személyiségbéli pozitív változásokat előidéző fejlesztő hatással bír. A testi jellemzők közül az erőt, hajlékonyságot, kellemes testtartást, egészséget, gyorsaságot emelik ki. A képességek közül a helyzetmegítelő képességet, a gyors elhatározóképességet, a tetterőt, vagyis a cselekvés végrehajtásának képességét sorolják föl. A fejlesztő hatások nyilvánvalóan célértékeként is megragadhatók, ami egyben a vívás specifikus nevelőerejeként vehető számításba. A pozitív lelki tulajdonságok kialakításának értéktartományában a bátorság, hidegvér, lovagiasság, nemesség, vidámság, büszkeség és önértzet szerepel a vizsgált szövegrészekben. A magatartás-formálás szempontjából a mesterek kiemelik a mérsékelt nyugodtságot, a hidegvérű és józan magatartást, valamint a lélekjelenlét megőrzését a veszélyben.

Összegzés

A szövegek elemzésével egyértelműsíthető, hogy a vizsgálatunkba bevont vívókönyvszerző 19. századi vívómesterek olyan nevelési elgondolásokat fogalmaznak meg, melyekben a vívás a nevelés eszközeként meghatározott testi, szellemi és lelki fejlesztő hatással bír. Vagyis nem pusztán a testi nevelésben alkalmazott testgyakorlat, amely elsődlegesen és legjelentősebben abban a nevelési tartományban fejt ki hatását, hanem szinte a filantropista nevelési gondolatokat tükrözően, specifikus nevelőerejénél fogva az „egyenletes” személyiségfejlesztés eszköze. Megállapításunkat alátámasztja az első kutatási kérdéseinkre adott válaszuk, amelyből kiderül, minnek is tekintik a vívást, és mit hangsúlyoznak abban. Szemléletmódjukban alapvető a szellemi működés és a testi ügyesség összekapcsolása, ámde jól látható a metaforák sokszínűségéből a más nevelési tartományokban értelmezhető fejlesztő hatás jelenléte is. A hasznossági szempontok számbavétele ugyancsak más nevelési tartományok területét érintő hatásokat és értékközvetítést mutat. Második kutatási kérdéseinkre adott válaszuk megmutatja a vívómesteri gondolkodásban megjelenően a vívás mint nevelés összetettségét és sokrétű nevelő hatásának feltételezését a személyiségfejlesztésben.

Irodalom

- Domján J. (1839) *Ví-Tan*. Gyurián és Bagó, Buda.
- Fináczy E. (1927): *Az újkori nevelés története. (1600-1800) Vezérfonal egyetemi előadásokhoz*. Kir. Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest.
- Frank A. (1922): *A testi nevelés a filantropistáknál*. Kir. Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest.
- Hadas M. (2003): *A modern férfi születése*. Helikon, Budapest.
- Killyéni A. (2009): *A kolozsvári sportélet hőskorának képes története*. Apáczai Csere János Baráti Társaság, Kolozsvár.
- Lovag Arlow G. (1902): *A kardvívás*. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R-T, Budapest.
- Lukács A. (2019): *A XIX. sz-i magyar szablyavívás – Domján János és Chappon Károly munkássága. Kezdő és középhaladó szintű tananyag a szablyavívás oktatásához*. Free scholler szakdolgozat. Ars Ensis Lovagi Kör és Kardvívó Iskola Egyesület. https://arsensis.hu/pdf/FS/FS_19_LA.pdf

- Priszlinger Z. (2009): A sport mint téma Wesselényi Miklós naplójában. In: Papp K. & Püski Levente (szerk.): *Arisztokrata életpályák és életviszonyok*. Debreceni Egyetem Történelmi Intézete, Debrecen, p. 129–144.
- Pukánszky B. (2002): A modern pedagógia történeti gyökerei. In: Mészáros I., Németh A. & Pukánszky B: *Bevezetés a pedagógia és az iskoláztatás történetébe*. Osiris Kiadó, Budapest, p. 15–152.
- Sebetic R. (1904): *A Kard-vívás*. Stampfel Károly Kiadása, Pozsony–Budapest.
- Szikora K. (2013): *A magyarországi vívósport 100 éve*. In: [ME.DOK], 8., 3., p. 5–26.
- Sztrakay N. (1895): *A magyar kardvívás mint női testgyakorlat*. Pátria Irodalmi Vállalat és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest.
- Virág I. (2018): Filantropista nevelési ideák. In: Sárkány P. & Schwendtner Tibor (szerk.): *A filozófia lehetséges szerepei a neveléstudományban*. EKE Líceum Kiadó, Eger, p. 23–35.
- Virág I. (2020): Néhány gondolat a filantropista nevelésről. In: Schaffhauser, F. & Schwendtner Tibor (szerk.): *Bildung – Neveléstudományi és filozófiai megközelítések*. L'Harmattan, Budapest, p. 61–69.